

УДК 336.2

**ЗМІЩЕННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В ДОХОДАХ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Фатюха Наталія Георгіївна

к.е.н., доцент

Дендеберя Вікторія Олександрівна

Магістрантка

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

n_fatyuha@ukr.net

morgunovavika2000@gmail.com

Анотація: Досліджено динаміку податкових надходжень Державного бюджету України. Окреслені питання, які стосуються поліпшення податкових надходжень країни.

Ключові слова: державний бюджет, доходи, податкові надходження, структура, структурні зрушення.

Мета роботи: дослідити обсяги та динаміку надходження прямих та непрямих податків до державного бюджету України та визначити напрями щодо поліпшення податкових надходжень країни.

Матеріали і методи: інформаційною базою слугують дані та аналітика Міністерства фінансів України, праці вітчизняних науковців, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси. Використано статистичні методи: метод статистичних групувань і таблиць, методи аналізу за допомогою узагальнюючих показників: структури, коефіцієнтів структурних зрушень.

Результати і обговорення. У вітчизняних науковців є різні погляди на

вирішення питання зростання податкових надходжень Державного бюджету України. Група економістів України пропонує відмінити податок на додану вартість, податок на прибуток та єдиний податок на малий бізнес, тобто бізнес повністю вивільнити від податків, пов'язаних з отриманням підприємницького доходу, що в підсумку повної відміни цих податків в Україні будуть створені ідеальні умови для інвестиційного буму [1]. Проте, враховуючи досвід Європейського союзу, то навпаки, слід підвищувати ставку ПДВ з метою наповнення доходів бюджету [2].

П. Мельник вважає, що збільшити надходження до Державного бюджету України можна двома шляхами: створенням в Україні вільних економічних зон і зниженням ставок, що призведе до зростанню надходжень до бюджету на 1-2%, адже бізнесу буде вигідніше працювати легально [3]. Проте для стимулювання інвестиційного клімату України, доцільним є введення диференціації ставок ПДВ та зниження їх розмірів щодо окремих груп товарів і послуг.

Ще одним напрямом у збільшенні податкових надходжень є конкретизація цілей на основі аналізу фактичного стану бюджетного розвитку, виявлення диспропорцій тощо через: формування Державного бюджету України як цілісної системи, параметри якої визначаються інтересами держави; стимулювання розвитку Держбюджету та місцевих бюджетів України у напрямі зростання доходів та економії видатків; забезпечення поступового зменшення дефіциту і поступове переростання у профіцит [4].

Для вироблення пропозицій щодо збільшення податкових надходжень в доходах бюджету проведемо аналіз їх структури та структурних зрушень [5]. Розглянемо обсяги та динаміку надходження прямих та непрямих податків до державного бюджету України (див. табл. 1).

Можемо зробити висновок, що податкові надходження мають тенденцію до зростання протягом 2019-2021 років. Серед непрямих податків найбільше зростання припадає на податок на додану вартість і це становить 141,7% в порівнянні з 2020 роком, або зростання з 378690 млн.грн у 2019 році

до 536489 млн.грн. у 2021 році. Серед прямих податків найбільший приріст відбувся по податку на прибуток підприємств, що становить 147752 млн.грн. у 2021 році проти 107086 млн.грн. у 2019 році, або зріс на 38,0%. Це пояснюється як дією інфляційного чинника, так і впливом соціально-економічних факторів.

Таблиця 1

**Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету
України. Сформовано на основі [62]**

Види	Податки	Обсяг, млн.грн.			Структура, %			Темп росту (2020/2019), %
		2019	2020	2021	2019	2020	2021	
Непрямі податки	ПДВ	378690	400600	536489	47,3	47,1	48,5	141,7
	Акциз	123358	138296	162451	15,4	16,2	14,7	131,7
	Мито	30086	30460,5	38177,2	3,8	3,6	3,4	126,9
Прямі податки	ПДФО	109954	117281	137555	13,7	13,8	12,4	125,1
	Податок на прибуток підприємств	107086	108695	147752	13,4	12,8	13,3	138,0
	Інші податки	50601,6	55782,5	84666,4	6,3	6,6	7,6	167,3
Усього податкових надходжень		799776	851116	1107091	100,0	100,0	100,0	138,4

Серед податкових надходжень доходів Державного бюджету України за 2021 рік найбільша питома вага припадає на податок на додану вартість (48,5%). Це пояснюється тим, що його формування відбувається на всіх стадіях виробництва та обігу, враховується у вигляді надбавки на ціну товару і сплачується кінцевим споживачем, але його перерахування і облік до бюджету здійснюється податковим агентом. Іншими показниками, що впливають на високий обсяг сплати ПДВ є достатньо ефективний механізм нарахування і сплати, який унеможлиблює ухилення платників від сплати даного податку [6].

На другому місці в структурі податкових надходжень у 2021 році належить акцизному податку (14,7%). Проте він є за останні роки мав тенденцію до зниження, що свідчить про нерівномірність його надходження до доходів держбюджету країни. Це пов'язано з чисельними змінами законодавчої бази оподаткування та переліку підакцизної продукції на ринку.

Надходження від податку на прибуток підприємств та ПДФО складають у 2021 році 13,3% та 12,4% відповідно, що свідчить про доволі вагомій надходження від цих видів податків. Незначна частка припадає на надходження в доходи держбюджету від сплати мита (3,4%), що свідчить про низьку фіскальну функцію цього податку, що спричиняє зменшенням податкового навантаження на споживання.

Проаналізуємо структуру податкових надходжень в доходах Державного бюджету України за 2019-2021 роки (табл.2). Наведені дані демонструють, що питома ПДВ в структурі податкових надходжень Державного бюджету збільшилась на 1,2 п.п., або на 0,3 в 2021 році в порівнянні з 2019 роком. Також наростили обсяги інші податки на 1,3 п.п. (на 0,21). Такі податки як акциз, мито, ПДФО, податок на прибуток підприємств навпаки знизили на 0,7 п.п., або на 0,05, на 0,4 п.п. (на 0,11), на 1,3 п.п. (на 0,09), на 0,1 п.п. (на 0,01) відповідно.

Для узагальнюючої характеристики зміни питомої ваги окремих груп за видами економічної діяльності у структурі загального обсягу податкових надходжень доходів Державного бюджету України за досліджуваний період обчислимо за даними табл. 2 зведені абсолютний і відносний квадратичні коефіцієнти структурних зрушень за формулами [7, с. 46]:

$$\sigma_a = \sqrt{\frac{\sum (d_{s1} - d_{s0})^2}{n}}, \quad (3.1)$$

де n – кількість складових

$$\sigma_a = \sqrt{\sum \frac{(d_{j1} - d_{j0})^2}{d_{j0}}}. \quad (3.2)$$

Таблиця 2

**Структура і структурні зрушення податкових надходжень в
доходах Державного бюджету України за 2019-2021 роки**

Вид економічної діяльності	Податкові надходження		Показники структури, %		Показники структурних зрушень		$(d_{j1}-d_{j0})^2$	$(d_{j1}-d_{j0})^2/d_{j0}$
	2019	2021	2019 d_{j0}	2021 d_{j1}	Абсолютні, п.п., $(d_{j1}-d_{j0})$	Відносні, (d_{j1}/d_{j0})		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ПДВ	378690	536489	47,3	48,5	1,2	1,03	1,44	0,03
Акциз	123358	162451	15,4	14,7	-0,7	0,95	0,49	0,03
Мито	30086	38177,2	3,8	3,4	-0,4	0,89	0,16	0,04
ПДФО	109954	137555	13,7	12,4	-1,3	0,91	1,69	0,12
Податок на прибуток підприємств	107086	147752	13,4	13,3	-0,1	0,99	0,01	0,00
Інші податки	50601,6	84666,4	6,3	7,6	1,3	1,21	1,69	0,27
Всього, млн.грн.	799776	1107091	100,0	100,0	0	x	5,48	0,50

Розрахуємо абсолютний і відносний коефіцієнти структурних зрушень:

$$\sigma_a = \sqrt{\frac{5,48}{6}} = 0,96 \text{ в.п.},$$

$$\sigma_s = \sqrt{0,5} = 0,7 \text{ в.п.}$$

Тобто, значення абсолютного і відносного квадратичних коефіцієнтів структурних зрушень свідчать, що питома вага окремих видів податків у структурі загального обсягу податкових надходжень доходів Державного бюджету України за аналізований період у середньому змінилась на 0,96 в.п., або на 0,7 в.п.

Фіскальне значення прямих і непрямих податків залежить від напрямків податкової політики держави на відповідному етапі розвитку, оскільки податки є основним фактором впливу на господарську діяльність компанії, та держави в цілому, вони впливають на всі галузі економіки. Наприклад, податки можна використовувати для збалансування доходів і забезпечення

певного рівня соціальної рівності, стимулювання створення робочих місць через надання преференцій для малого бізнесу та підприємництва, інструмента стримування інфляції та регулювання експортно-імпортних операцій [8]

Ще одним напрямом підвищення рівня податкових надходжень є підвищення ставки акцизу на алкоголь, цигарки, пальне, розширення переліку підакцизних товарів за рахунок предметів розкоші, дотримання стабільності ставок, проведення боротьби з тіньовим ринком підакцизних товарів. Також збільшити оподаткування великих платників податків, адже вони володіють значними фінансовими ресурсами.

Для досягнення максимального ефекту в реалізації заходів податкової політики пріоритетність варто надавати таким, які сприяють економічному зростанню, а відтак – наповненню державної казни податковими надходженнями [9].

Необхідно приділяти увагу податкам, які займають незначну питому вагу в податкових надходженнях бюджету, наприклад як ресурсні платежі. Вони не залежать від обсягів продажу та виробництва і є додатковим фінансовим ресурсом наповнення бюджету держави.

Слід відмітити, що податкова система України потребує удосконалення. Необхідно вирішити питання що стосуються справедливого розподілу податкового навантаження, усунення сірих схем та ухилення від сплати податків, подвійного оподаткування, скороченням робочих місць через нестабільну ситуацію в країні та високий рівень інфляції, відтіку капіталу за кордон, частої зміни податкового законодавства. Це має спонукати до стимулювання економічного зростання та інвестиційної привабливості країни.

Зараз наша країна переживає складні часи. Розглянемо зміни у податковій системі під час війни.

Урядовці пропонують замінити податок на прибуток та ПДВ податком з обігу зі ставкою 2% . При переході на цю систему компанії звільняються від обов'язку нарахування та сплати внутрішнього та імпортного ПДВ, подання

податкової звітності, а їхня реєстрація платником ПДВ призупиняється, тобто фактично на цей період суб'єкт господарювання припиняє бути платником ПДВ. Це значно спростить податковий облік. При цьому, на відміну від “звичайної” моделі спрощеної системи оподаткування (ССО), компанії все одно мають сплачувати ЄСВ та податок на доходи фізичних осіб за своїх працівників, крім тих, які є мобілізованими і беруть безпосередню участь у захисті України.

Цією новацією може скористатись абсолютна більшість компаній в Україні, крім тих, які здійснюють діяльність у сфері азартних ігор, обміну іноземної валюти, продажу підакцизних товарів та видобутку корисних копалин, а також компаній фінансового сектору та нерезидентів.

Для переходу на особливий режим сплати єдиного податку третьої групи за ставкою 2% необхідно подати заяву до контролюючого органу. Компанія вважається платником податку з 1 квітня 2022 року в разі подання заяви до 1 квітня 2022 року чи з наступного робочого дня після подання такої заяви – у разі подання заяви після 1 квітня 2022 року.

Податки для ФОПів 1 та 2 групи повністю скасовано на час воєнного стану.

Окрім ССО, податкова лібералізація стосується ринку пального, а також нових пільг із плати за землю, екологічного податку та інших:

- протягом воєнного стану до нуля знижено ставку акцизного податку на пальне (бензин, дизель та скраплений газ), а ставку ПДВ знижено з 20% до 7%;

- з 1 березня 2022 року та ще рік після закінчення воєнного стану звільнено від сплати земельного податку та орендної плати за землю території, на яких велись бойові дії або які тимчасово окуповані росією. Також не підлягають оподаткуванню заміновані земельні ділянки та ті, на яких наявні фортифікаційні споруди.;

- за визначені території протягом 2022-2023 років не буде нараховуватися та стягуватися мінімальне податкове зобов'язання;

- у 2022 році за об'єкти, що розташовані на таких територіях, не буде справлятися екологічний податок;

- на період дії воєнного стану скасовано платежі при розмитненні транспортних засобів, які ввозяться на територію України, – ПДВ, акцизний податок та імпордне мито.

Як правило, держави обирають одну модель непрямих податків (ПДВ, податок з продажу, податок з обороту), що пов'язано серед іншого з простотою адміністрування. Тим не менше, є дві держави, у яких поруч із ПДВ є інші податки: Бразилія (податок з продажу) і Тайвань (податок на валові доходи від бізнесу). Незважаючи на те, що в Україні була дискусія про заміну ПДВ іншим непрямим податком, ці ініціативи не реалізувалися через обраний курс на євроінтеграцію України і гармонізацію податкового законодавства з ЄС – адже в усіх країнах-членах ЄС є ПДВ.

За даними Європейської бізнес асоціації, 68% компаній працюють частково або з деякими обмеженнями. Згідно із заявою Міністра фінансів Сергія Марченка, внаслідок війни Україна втратила вже близько 30% економіки. Велика кількість активів бізнесу через війну недоступна. До прикладу, враховуючи надзвичайно складну військову ситуацію в Маріуполі, місцеві металурги втратили майже всі (або принаймні велику частину) своїх активів, у компаній агросектору масово знищують активи та сільгосптехніку, і значні площі сільськогосподарських земель заміновано.

Тому зниження не лише ставок, а й витрат на адміністрування податків в умовах воєнного часу може бути виправданим [10].

Висновки. За проведеним аналізом слід відмітити, що фіскальне значення прямих і непрямих податків залежить від напрямків податкової політики держави на відповідному етапі розвитку, оскільки податки є основним фактором впливу на господарську діяльність компанії, та держави в цілому, вони впливають на всі галузі економіки. Також необхідно приділяти увагу податкам, які займають незначну питому вагу в податкових надходженнях бюджету, наприклад як ресурсні платежі. Вони не залежать від

обсягів продажу та виробництва і є додатковим фінансовим ресурсом наповнення бюджету держави.

Слід відмітити, що податкова система України потребує удосконалення. Необхідно вирішити питання що стосуються справедливого розподілу податкового навантаження, усунення сірих схем та ухилення від сплати податків, подвійного оподаткування, скороченням робочих місць через нестабільну ситуацію в країні та високий рівень інфляції, відтіку капіталу за кордон, частоті зміни податкового законодавства. Це має спонукати до стимулювання економічного зростання та інвестиційної привабливості країни.

Список літератури

1. Всеукраїнська спілка вчених-економістів. Режим доступу : www.vsve.ho.ua.
2. Рудик А.Ю., Зубенко В. В., Самчинська І. В. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік. Київ : ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи”, USAID, 2014. 73 с.
3. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підручник для студентів ВНЗів / В.Геець, Т.Клебанова, О.Черняк, В.Іванов, М.Кизим; В.о.Харків. нац. економ. ун-т. 2-е вид. Харків : ВД "ІНЖЕК", 2012. 396 с.
4. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: навчальний посібник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач. Київ : КНЕУ, 2013. 333с.
5. Статистика : підручник / А. В. Головач, А. М. Єріна, О. В. Козирева та ін., за ред. А. В. Головача, А. М. Єріна, О. В. Козирева. Київ : Вища шк., 2007. 623с.: іл.
6. 63. Тітенко З. М., Ворона А. В. Аналіз податкових надходжень в системі доходів бюджету України. *Економіка та суспільство*. Випуск № 33. 2021.Режим доступу : economyandsociety.in.ua > [index.php](#) > [journal](#) > [article](#) > [download](#).
7. Штангрет А. М., Копилюк О. І. Статистика: навчальний посібник. Київ: Центр навч. літ-ри, 2005. 232 с.

8. Сибірянська Ю. В. Нова модель податкової системи України: перерозподіл податкового навантаження. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 7. С. 276–283.

9. Михайленко В. В., Сокирко О. С. Фналіз динаміки податкових надходжень до державного бюджету України. Режим доступу : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/134.pdf>

10. Марчак Д., Маркуц Ю., Маршалок Т. Економіка. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? Режим доступу: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny/>